

*Het verhaal uit 1858 van een
gevonden plank in Augustinusga*

”Dit jaar eene buitengewone droogte en de koeyen laag in prijs”

Door D.R. Wildeboer,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen

Een brief aan de toekomst, zo kunnen we het opschrift noemen van een plank die in 1963 werd gevonden in de hoofdenwoning van de openbare lagere school te Augustinusga. In dit artikel vindt u bijzonderheden over de personen van wie de namen op de plank zijn geschreven. Misschien zijn er nog voorouders van u bij. Verder wordt aandacht besteed aan bepaalde gebeurtenissen en omstandigheden in het midden van de 19e eeuw.

Inleiding

In 1963 werd de hoofdenwoning van de openbare school aan de Skoalikkers gerenoveerd. De klus werd uitgevoerd door de dienst gemeentewerken van Achtkarspelen. Toen Romke de Vries, een gemeente-timmerman van destijds, in de woning bezig was, deed hij een interessante ontdekking. Hij vond achter een paneel tussen de beide bedsteden een plank met een opschrift. Deze plank vond de Vries het bewaren waard en het gevonden voorwerp kwam terecht in de timmerwerkplaats van de gemeente te Buitenpost. Nadat het hier een aantal jaren had gestaan, werd het aan de Stichting Oud-Achtkarspelen geschonken. Nu wordt de plank bewaard in het depot van deze stichting, waar meerdere 'oudheden' zijn opgeslagen die door particulieren werden afgestaan.

We kunnen wel aannemen dat de schoolmeester Dijksterhuis het eerste gedeelte van de tekst op de plank heeft geschreven. Het moet een persoon zijn geweest die het schoonschrijven heeft geleerd en dat kan in dit geval niet anders zijn dan de onderwijzer. De zwarte inkt is in de loop der jaren erg verbleekt, zodat het geschrevene op de

plank, waarvan bijgaand een foto is geplaatst, jammergenoeg slecht is te lezen. Toen Dijksterhuis klaar was met het schrijven van zijn bericht op de plank, was er onderaan nog wat ruimte over. Hierdoor kwam waarschijnlijk één van de timmerlieden op het idee om er nog wat bij te schrijven. Vrij zeker was Hette de Vries, die de oudste timmerman was, de schrijver van dit gedeelte. Het handschrift van Hette op de plank werd vergeleken met zijn handtekening onder de huwelijksakte. In beide gevallen werd de hoofdletter H geschreven met dezelfde krul er aan. Hij deed dit met timmermanspottlood, dat minder verbleekte dan de inkt van de schoolmeester. De timmerman-schrijver schreef onder meer van de buitengewone droge zomer, het dure hooi en de lage prijzen van de koeien.

Klopten de feiten die op de plank werden geschreven?

In de archieven valt een en ander, nu

anderhalve eeuw later, nog te achterhalen. Na 1851 was het voorgeschreven dat de gemeentebesturen over elk jaar bij het provinciaal bestuur een verslag moesten inzenden over de toestand van de gemeente. Deze verslagen geven een beeld van de gebeurtenissen en nieuwe ontwikkelingen in de betreffende jaren. We kunnen in het verslag over 1858 lezen dat de landbouw veel last had van grote droogte, met als gevolg een slechte hooioogst en dalende veeprijzen. In een ander gemeenteverslag van die jaren werd een opsomming gegeven van de toen geldende veeprijzen. Er was destijds een paardenmarkt te Buitenpost, een jaarmarkt te Rottevalle, terwijl zowel Drogeham als Surhuisterveen een voor- en een na-jaarsmarkt hadden. Op deze markten werd veel vee verhandeld. De toenmalige prijzen waren als volgt. Een paard kostte f 69,-, een schaap f 8,25, een lam f 4,70, een varken f 18,- en een koe f 43,50. De timmerman-schrijver op de plank wil ons doen geloven dat de prijs van een koe f 150,- zou zijn geweest.

Dit lijkt wat onwaarschijnlijk. Het verschil is wel erg groot.

De predikant Lucas Donko Westerloo

Verder werd ons bericht dat de predikant Westerloo was beroepen door de gemeente Wons en Engwier. Engwier is zoiets als het Lutjepost van Buitenpost. In het oude bevolkingsregister van Achtkarspelen kunnen we de aantekening vinden van het vertrek naar Wons op 6 december 1858. De huishoudster bleef dominee trouw en ging met hem mee naar de nieuwe gemeente. Lucas Donko is zijn hele leven vrijgezel gebleven. Hij werd in het jaar 1799 te Groningen geboren en was dus al 59 jaar toen hij het beroep kreeg.

Westerloo had bijna 30 jaar de kerkelijke gemeente van Augustinusga-Surhuizum gediend. Een wisseling van predikant in het dorp was dus in een lange tijd niet voorgekomen en zal wellicht het gesprek van de dag zijn geweest. Het lag dan ook voor de hand dat dit nieuwsfeit als eerste, boven de droge zomer en het dure hooi, op de plank werd geschreven. De dominee had in Augustinusga een jaarcontractement van f 1000,- en vrij wonen in de pastorie. De burgemeester en de gemeente-secretaris van Achtkarspelen kregen hetzelfde bedrag in die jaren voor hun inspanningen. Maar de veldwachter in Augustinusga moest maar met een salaris van f 95,- een heel jaar zien rond te komen. Het weekloon van een arbeider lag in de vorige eeuw tussen de f 4,- en f 5,- per uur. Dominee had over zijn inkomen als 'ongetrouwd persoon, en zonder bezwaar' zoals hij in een ambtelijk stuk van 1851 werd genoemd, dus geen klagen. Hij was de laatste predikant van de gecombineerde gemeente Augustinusga-Surhuizum. Beide dorpen kregen na 1858 een eigen herder en leraar. In 1872 kwam hij op 73-jarige leeftijd in Wons te overlijden. Zijn broer, Donko Jan, was predikant te Gerkesklooster en later in een naburige gemeente van Wons, nl. Schettens en Longerhou. Deze broer wikkeldde de nalatenschap van dominee Lucas af. Ruim 4 maanden na zijn sterven werd er in de pastorie een boeldag gehouden om de inventaris te verkopen. Er werden veel boeken verkocht, maar de partijen brachten niet meer op dan f 0,85 per kavel.

Er werd dus weinig waarde gehecht aan de theologische werken. Verder ging er een dambord van de hand voor f 0,70 een kabinet voor f 84,10 en het orgel bracht de hoogste prijs van de hele verkoping op t.w. f 100,25. De totale opbrengst was die dag een bedrag van f 651,20. In de aangifte voor de successiebelasting valt te lezen dat de

erfgenamen een bedrag van f 4435,32 konden verdelen. Er waren dus meer bezittingen dan de inboedel van de pastorie.

De schoolmeester Kornelis Dijksterhuis

In 1858 waren er 9 openbare scholen in Achtkarspelen. De school in Surhuisterveen, die de meeste leerlingen telde, had naast de onderwijzer nog een ondermeester. De overige scholen werden gerund met maar 1 onderwijzer. De school van Augustinusga had 60 leerlingen. Door het overlijden van de onderwijzer Willem Ouwes Nieuwstra, die 57 jaar was geworden, was de vacature in Augustinusga ontstaan. De benoemingsprocedure van een onderwijzer ging in die tijd iets anders dan in latere jaren. Sollicitanten werden niet uitgenodigd voor het geven van een proefles maar voor een vergelijkend onderzoek. In het gemeente-archief is nog een stuk aanwezig, waarop de behaalde punten voor de verschillende vakken werden aangetekend. In een prachtig handschrift van de gemeente-ambtenaar staat op de voorzijde van het document geschreven: "Tafel van vergelijking van de mate der Kundigheden van sollicitanten naar de vacante openbare school te Augustinusga, gehouden te Buitenpost, den 11 juli 1851". De kandidaten voor deze betrekking moesten examen doen in de vakken lezen (poëzie en proza), zingen, schrijven, rekenkundige voorstellen, theorie der rekenkunde, onderwijs en opvoedkunde, spel en taalkunde, stijl, bijbelse-, vaderlandse- en algemene geschiedenis, aardrijkskunde en natuurkunde.

Men ging dus niet over één nacht ijs. Kennelijk vond men rond 1850 de theoretische kwaliteiten van een onderwijzer belangrijker dan de praktische vaardigheden. Van de 56 sollicitanten mochten er 41 meedoen aan de test. Dijksterhuis haalde in totaal 41 punten en was op één na de hoogste scoorder. Er was een kandidaat met maar 10 punten. Het merendeel van de sollicitanten was ondermeester aan een school. Een benoeming tot onderwijzer

aan een éénmannsschool betekende dus een promotie.

Kornelis Dijksterhuis, geboren in 1828 te Beerta, was voor zijn benoeming in Augustinusga, werkzaam als ondermeester aan de school te Grijskerk. In dit dorp werd zijn vrouw ook geboren. Hier zal hij zijn Antje wel tegen het lijf zijn gelopen. Het salaris van de "Schoolonderwijzer" te Augustinusga werd in 1851 nog bekostigd uit verschillende bronnen. Het grootste deel werd door de kerk betaald. Jaarlijks kwam er f 160,- uit de "Kerkebeurs" van Augustinusga, f 60,- uit de gemeentekas en f 20,- uit de dorpskas. Het schoolgeld bedroeg f 0,05 per week per leerling en dat waren inkomsten voor de schoolmeester. De kosten van de inkt en de schoolboeken kwamen echter wel voor zijn rekening. De leerlingen zullen dus wel niet zo vaak nieuwe boeken hebben gekregen. Verder had hij "vrije bewoning en gebruik van het Schoolhuis, tuin en boomgaard". Dijksterhuis is verder zijn hele loopbaan in het dorp gebleven. In 1882 (hij was toen 64 jaar) werd hij voor de "hoofdelijke omslag" aangeslagen naar een jaarinkomen van f 720,-. Na ruim 30 jaar was het onderwijzersalaris in Augustinusga ongeveer verdubbeld. Het kwam nu volledig uit de gemeentekas. De dorpskas was inmiddels overgeheveld naar de gemeentekas en de 'Kerkebeurs' kon dicht blijven. Wie waren de andere personen, waarvan de namen op de plank werden geschreven? Hier volgen een aantal bijzonderheden over de timmerlieden die bij de verbouwing van de schoolmeesterswoning in 1858 waren betrokken. Van der Veen was waarschijnlijk de timmerbaas. De overige drie bouwvakkers zullen bij hem in dienst zijn geweest.

Hette Cornelis de Vries

Hij werd in 1789 te Engwierum geboren en trouwde op 2 november 1844 (hij was toen al 54 jaar) met de 43-jarige Janke Fokkes Oosterhof, die in Augustinusga werd geboren. Hette stierf in 1873.

Jan Goffes van der Veen

Hij werd in 1828 geboren en trouwde

in 1855 met Hendrikje Yttjes Bakker. Zij was afkomstig uit Opende, waar haar vader koopman was. De zonen van het echtpaar waren Goffe (timmerman), Jan (timmerman), Wytze (grofsmid), Ytzen (architect) en Auke (timmerman). Van Jan Goffes van der Veen is in de archieven een signalement bewaard gebleven. Het was zoals op dit document staat geschreven: "lengte: 1 el en 695 strepen (1 meter en 695 millimeter) en verder: ovaal aangezicht, rond voorhoofd, blauwe ogen, ordinaire (normale) neus en mond, lang kin en bruine wenkbrauwen". Zeker vanaf het midden van de 18e eeuw woonde dit geslacht in Augustinusga. In 1769 werd er een Goffe geboren als zoon van Jan Feddes en Wytse Goffes. Goffe kreeg dus de voornaam van zijn grootvader aan moederszijde. Nu werd het zeker twee generaties lang: Goffe Jans, Jan Goffes, Goffe Jans en zo voort. Jan Feddes was kuiper, maar in de loop van de tijd hadden de boeren geen behoefte meer aan o.a. boterkuipen en weitonnen en werd overgeschakeld op het timmerbedrijf. De achternaam 'van der Veen' werd in 1811 aangenomen.

Klaas Binderts Kloosterman

Hij werd in 1839 te Drogeham geboren als zoon van Binderd Jans Kloosterman en Martje Klazes Appelhof. Bij zijn huwelijk in 1866 met Antje Jans Kloosterman, woonde hij in Drogeham. Klaas zijn vader was boer. Hij hoefde zijn dienstplicht niet te vervullen, want vader Bindert had een plaatsvervanger ingehuurd die 5 jaar lang dit voor hem bij het Regiment Veldartillerie ging opknappen. Onze Klaas kon als burger dus rustig blijven doortimmeren. De ouders van zijn vrouw Antje waren Jan Annes Kloosterman (boer) en Martzen Klazes Bosma, die in Augustinusga woonden.

Geert Douwes van der Meulen

Hij werd in 1841 geboren te Augustinusga en huwde Engeltje Groenhof op 1 maart 1867. Geert was een zoon van Douwe Geerts van der Meulen en Janke Hettes de Vries. Bij de trouwerij waren de ouders van de bruidegom al overleden.

Dan komen we nu bij de kerkvoogden in 1858.

George Hendrik van Boelens

Dit was een voornaam en zeer vermogend heerschap. Van Boelens was in 1858 de hoogst aangeslagene in de dorpsbelasting. Hij moest f 146,- betalen. Dit was bijna 10 procent van het hele bedrag dat de ingezetenen van Augustinusga in dat jaar moesten opbrengen. Zijn functie was rijksontvanger. In 1858 was hij al gepensioneerd. George trouwde in dezelfde stand met een zekere Geridina Frederica Johanna Jacoba de Blecourt. Na zijn dood in 1867, bleek uit de aangifte voor de successiebelasting dat hij zeer veel landerijen bezat onder Beetsterzwaag en Olterterp.

Pieter Jans Tjoelker

Hij werd in 1815 te Augustinusga geboren als zoon van Jan Jilles Tjoelker, landbouwer, en Ybeltje Pieters Meerstra. Pieter was ook boer en trouwde met Adriaantje J. Boetes. Na zijn overlijden in 1891 konden de erfgenamen nog ruim f 9000,- verdelen.

Jan Pieters Faber

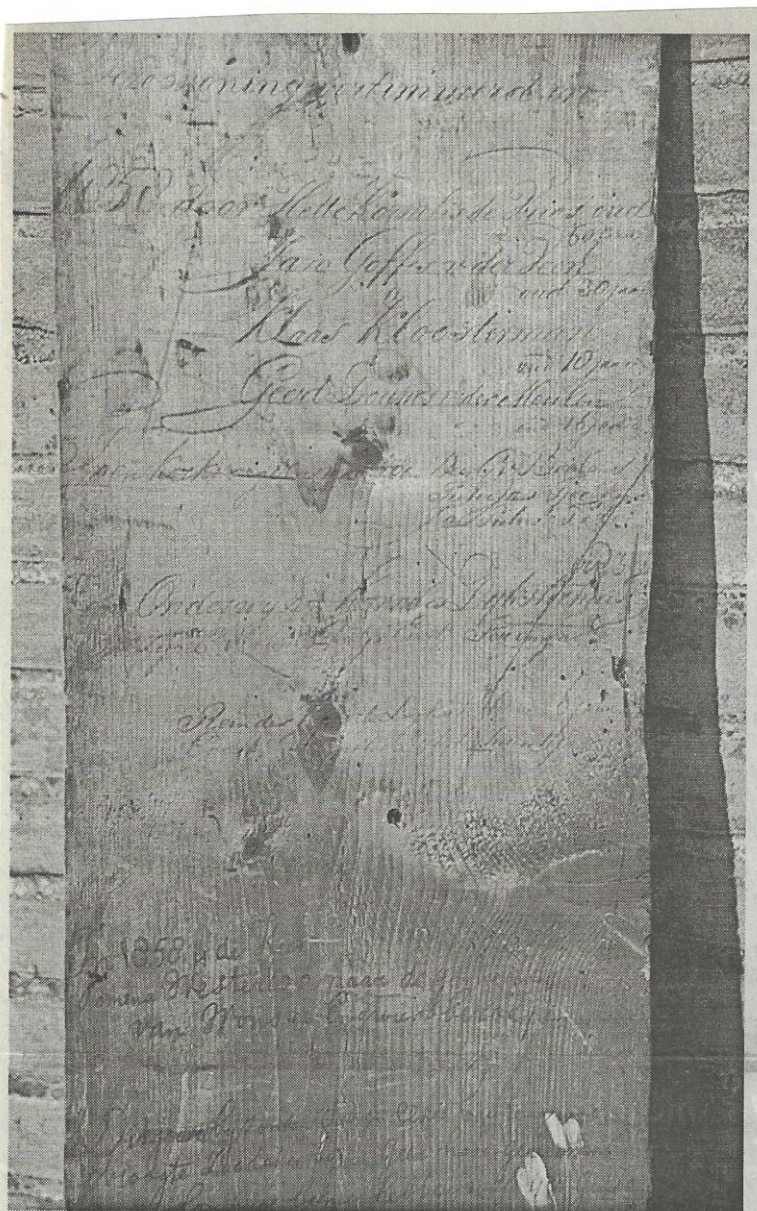
Hij was landbouwer en trouwde in 1834 met Gertje Klazes van der Kluit. Hij kwam op 66-jarige leeftijd in 1878 te overlijden. Naast boer was hij ook tapper. Na zijn dood bleef de weduwe doorgaan met de verkoop van sterke drank. Tijdens het huwelijk zal dit ook wel haar werk zijn geweest.

Tot slot

Nog even terug te komen op de gevonden plank met het opschrift. Het had maar weinig gescheeld of "de brief aan de toekomst" was in vlammen opgegaan en zou ons dus niet meer hebben bereikt. Korte tijd na de ontdekking door timmerman de Vries, brak er brand uit en de woning ging totaal verloren.

Bronnen: rijksarchief Friesland en gemeente-archief Achtkarspelen
Literatuur: Meint Bottema "Skoander Bisit" Leeuwarden 1976

Dit was een publicatie van de stichting Oud-Achtkarspelen

Opname van de gevonden plank, die aanleiding was voor het schrijven van dit artikel. (foto D.R. Wildeboer)

Wat staat er op de plank geschreven?

"Deze woning is vertimmerd in 1858 door:

Hette Kornelis de Vries, oud 60 jaar

Jan Goffé van der Veen, oud 30 jaar

Klaas Kloosterman, oud 18 jaar

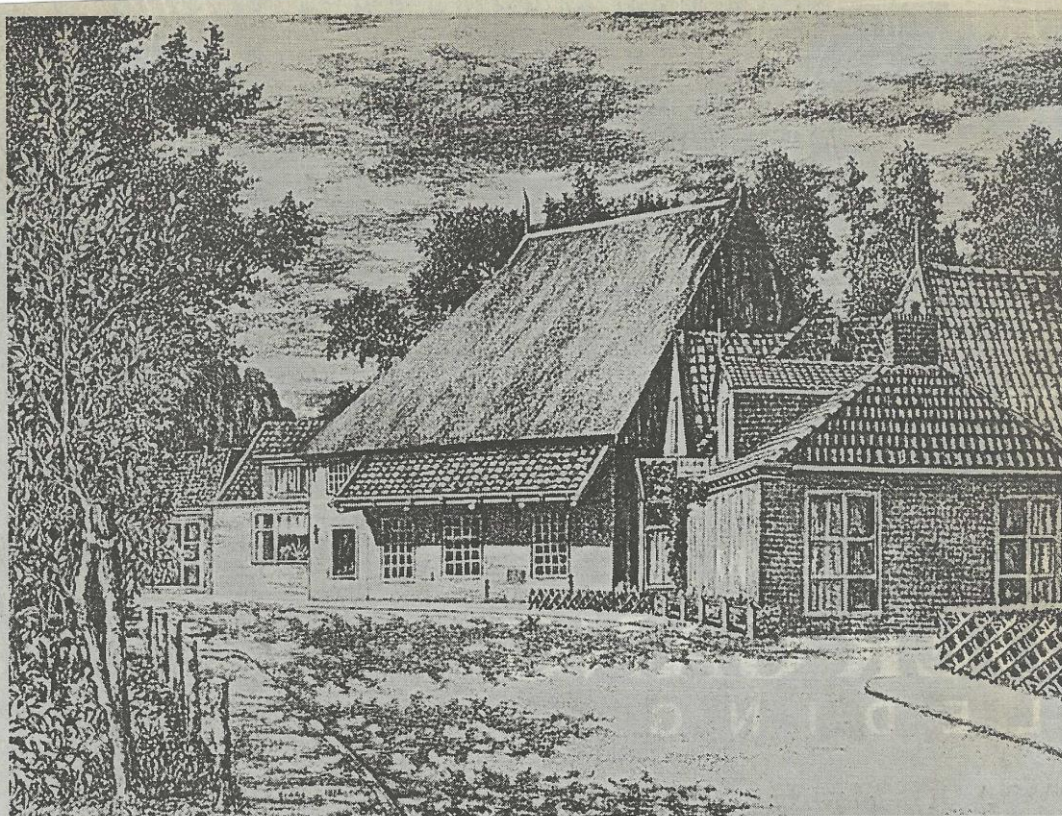
Geert Douwes van der Meulen, oud 16 jaar.

Toen Kerkvoogden waren den heer:

G. van Boelens, Pieter Jans Tjoelker, Jan Pieters Faber toen Onderwijzer: Kornelis Dijksterhuis, oud 30 jaar en zijne vrouw Antje Everts Feringa.

Reinder Kornelis Dijksterhuis, 6 jaar Evert Kornelis Dijksterhuis, 4 jaar.

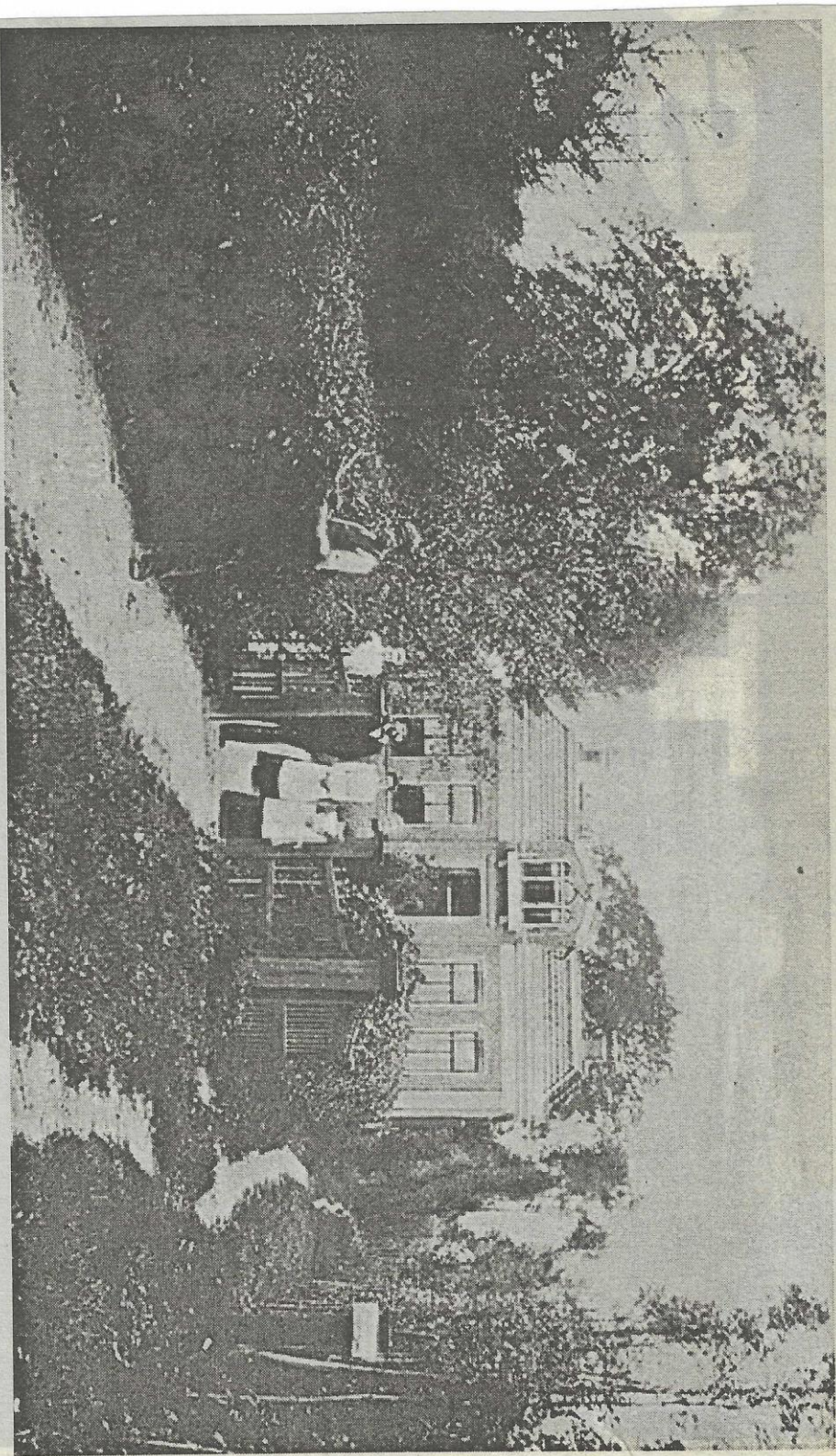
In 1858 is de Heer domena Westerloo naar de gemeente Wons en Engwier beroepen. Dit jaar bijzonder droge, eene buitengewone droogte, zodat er bijna geene hooi gewonnen is. Sommige boeren hebben wel 40 gulden voor een voer hooi moeten betalen. De koeyen laag in prijs. Koeyen die een jaar vroeger 150 gulden kostten, konden nu maar 50 gulden opbrengen".

Aan de Geawei 20 te Augustinusga had het geslacht van der Veen de werkplaats. In eerste instantie was het gebouw ingericht als kuiperij, later als timmerwerkplaats. Aan de zijkant zit een 'oerstek' voor het opbergen van bouwmaterialen e.d. (tekening H. van der Bij)

Opname van een woning aan It Oast te Augustinusga, afgebroken in 1959. Laatste eigenaren en bewoners: Albert Haijema met zijn vrouw Trijntje Bosma. (foto M. Haijema)

Opname van de voormalige Hervormde Pastorie te Augustinusga (bouwjaar plm. 1870). Op de foto staat Ds. A. Jongema met 3 dames voor het hek. Johannes Mosselaar is bezig de heg te knippen. In latere jaren deed de woning dienst als notarijskantoor. (fotokaartencollectie A. van Lüne)